

بررسی جامعه‌شناختی کیفیت زندگی دانشجویان/ جوانان در شهر تهران

دکتر محمد تقی شیخی^۱

چکیده:

تحقیق حاضر به جستجوی این می پردازد که دانشجویان چگونه منبع توسعه اند؛ یعنی گذشته نگری و تقلید را به نوآوری و ابتکارات جدید تبدیل می نمایند؛ بر توسعه تأثیر می گذارند و از آن نیز تأثیر می پذیرند. کیفیت زندگی آنها نیز که خود متغیری نسبی است، بستگی به پویائی آنها دارد. مقاله حاضر راهکارهایی نیز بطور ضمنی ارائه می دهد مبنی بر اینکه چگونه جامعه آماری مورد نظر در شهر تهران کیفیت زندگی خود را می تواند ارتقاء بخشد. تحقیق حاضر به این موضوع می پردازد که نظام و خدمات دانشگاهی نیز تا چه حد در ارتقاء کیفیت زندگی دانشجویان نقش دارند. پتانسیل ها و ظرفیت های بالقوه دانشگاه و بکارگیری آنها، و همچنین ایجاد انگیزه های لازم خود نیز در ارتقاء کیفیت زندگی دانشجویان نقش تعیین کننده ای دارند. عناصری چون فرصت ها یا شاخص های اجتماعی، فرهنگی، سرگرمی ها، گذران اوقات فراغت، امکانات مالی و ... هر یک در جای خود، در چگونگی کیفیت زندگی دانشجویان نقش دارند. در مقاله حاضر تعداد ۴۸۷ دانشجوی دختر و پسر از دانشگاههای مختلف دولتی در شهر تهران بطور تصادفی انتخاب، و از طریق پرسشنامه مورد مطالعه قرار گرفته اند. مطالعه حاضر با این فرض دنبال گردیده است که: "توسعه موجد بهبود کیفیت زندگی است". بین سایر نتایج، مقاله به این نتیجه دست می یابد که بهبود کیفیت زندگی دانشجویان خود نسل آینده را نیز با عطف ویژه به دختران، تا جائیکه به تحصیلات عالی آنها مربوط می گردد، تحت تأثیر قرار می دهد.

واژگان کلیدی:

دانشجو، کیفیت زندگی، توسعه، روش زندگی، فرهنگ.

---

۱. استاد و عضو هیئت علمی گروه علوم اجتماعی - دانشگاه الزهراء

مقدمه:

از جمله اهداف عمده این پژوهش پی بردن به حقایق در زمینه زندگی دانشجویان با تأکید بر شهر تهران است. مقطع زندگی دانشجویی در سراسر جهان سرشار از پویایی، تحول طلبی، نوآوری و مجموعه تعاملاتی است که نهایتاً به توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در جامعه می انجامد. در این دوره (۲۵-۱۸ سالگی) پویایی بیشتری از این گروه‌های سنی و صنفی متبلور می گردد. هدف عمده این مطالعه دستیابی به ابعاد مختلف کیفیت زندگی دانشجویان در شهر تهران است. درحالیکه کیفیت زندگی دانشجویان در این شهر رو به تغییر است، روش زندگی آنها نیز تحت تأثیر عواملی چون دانش جدید، دستیابی به تحقیق و توسعه، علم و تکنولوژی، و فن آوری اطلاعات "IT" که خود اثرات قابل توجهی بر ماهیت جامعه دارند (Castells:1996)، رو به تغییر است. تحقیق حاضر به دنبال این است که بهبود و اصلاح شاخص های مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تا چه حد کیفیت زندگی دانشجویان را تحت تأثیر قرار می دهد. فرضیه عمده تحقیق مبتنی بر این است که "توسعه موجب بهبود کیفیت زندگی است". در حالیکه اینگونه عوامل انتظارات دانشجویان را تغییر می دهد، پیشرفت ها و تحولاتی از این دست به آنچه که در عصر جدید به کیفیت زندگی نیز موسوم است، منجر می گردد. مقاله در حالی به ارزیابی و مقایسه کیفیت زندگی دانشجویان در شهر تهران می پردازد، که یافته های آن رویهمرفته به سایر نقاط کشور نیز قابل تعمیم است.

بنابر موارد ارزیابی کشورهای مختلف، دانشجویان در قالب های مختلف بعنوان جوانان فرض می گردند. مثلاً، در بسیاری از کشورهای آمریکای لاتین جوانان/ دانشجویان عموماً برحسب رفتار اجتماعی آنها، (بین دختران) حاملگی، و در معرض مواد مخدر و خشونت بودن آنها، مورد مطالعه قرار می گیرند (Welti:2002). در پژوهش حاضر، ویژگیهای دانشجویان چون جنسیت، سن، وضعیت تأهل، وضعیت مسکن، رشته تحصیلی، هزینه های آموزشی، موارد اشتغال آنها در صورت داشتن، مورد بررسی قرار می گیرد. این مطالعه همچنین به ارزیابی و مقایسه

---

1. Information Technology.

چگونگی گذران اوقات فراغت (Veblen:1899)، بین دانشجویان، رضایت روزانه آنها از زندگی و موارد اضطراب و عصبانیت آنها می‌پردازد. فشارهای مختلفی که در زندگی دانشجویی بر آنها وارد می‌آید، نابرابری‌های موجود بین آنها، چگونگی انتخاب همسر بین آنها، روابط خانوادگی بین آنها، سرور و شادمانی که خود نتیجه بهره بردن از کالاها و خدمات است، (Collard:2003) مسافرت و سیاحت بین آنها و توسط آنها، از دیگر مواردی است که در این مطالعه مورد ارزیابی و مکاشفه قرار می‌گیرد؛ و اینکه این عوامل تا چه اندازه در تعیین کیفیت زندگی آنها نقش دارند. این پژوهش فرصتی فراهم آورده است تا بعضی از خصوصیات متعارف دانشجویان مورد پرسش و جستجو قرار گیرد. مقاله همچنین به این می‌پردازد که دانشجویی چگونه زمانی است جهت تغییر و دگرگونی هویت‌ها (Aitken:2001).

در حالیکه دانشجویان تحت تأثیر توسعه قرار می‌گیرند، بر توسعه نیز تأثیر می‌گذارند. هر دو گفتمان توسعه و مدل‌های جهانی دانشجویی مبنای پژوهش در این خصوص در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی است. دانشجویان و جوانان عموماً و در سطح وسیعی تحت تأثیر فرآیند فرهنگ جهانی ناشی از فرآیند "مک دونالدیزه شدن" قرار دارند، یعنی آنچه که (جرج ریتزر: ۱۹۹۵) وسیعاً به آن پرداخته است. این فرآیند و مجموعه الگوهای مصرف غذا، بسیاری از الگوها و هنجارهای جوانان و دانشجویان را بسیار به یکدیگر نزدیک گردانیده است. این فرآیند(ها) اثرات همسانی بر کلیه جوانان و دانشجویان در نقاط مختلف جهان ندارد، بلکه آن خود بستگی به تعامل محلی و منطقه ای دارد.

این نکته نیز مهم و قابل ذکر است که گرچه جوانان و دانشجویان به اشکال مختلف تحت تأثیر فرآیندهای جهانی قرار می‌گیرند، در عین حال کیفیت زندگی آنها متفاوت باقی می‌ماند. بهر حال، دانشجویی معمولی وضعیتی است که عموماً دانشجویان آنرا تجربه می‌کنند. این

1. Studentship.
2. McDonalization.
3. George Ritzer.

خود بدان معناست که هیچ کلیشه ای^۱ زندگی واقعی کلیه جوانان/ دانشجویان را نمی تواند تسخیر کند (Boyden&Ennew:1997).

در ارزیابی زندگی دانشجویان در این مقاله، به این نکته پرداخته می شود که دانشجویان زندگی خود را در چارچوب اجتماعی آن چگونه ادامه می دهند. دانشجویان معمولاً به خانواده ها، جوامع^۲، ملل و زمینه های فرهنگی تعلق دارند که خود هویت های متفاوتی به آنها می دهد. از این رو، ضروری است ارزیابی کرد که جوانان روابط خود را با دیگران تجربه می کنند، و اینکه بزرگسالان چگونه زندگی جوانان/ دانشجویان را مفهوم بخشیده و تحت تأثیر قرار می دهند (Boyden&Ennew:1997). دانشجویان به طور سمبلیک به آینده مربوط هستند؛ یعنی آنها بیانگر پتانسیل ها در هر جامعه ای هستند (Stephens:1994). جوامع درخصوص جوانان با توجه به آینده فکر می کنند؛ یعنی هم به آینده خود آنها، و هم آینده جامعه به معنای عام آن. بهر حال، گرچه دانشجویان نماینده زندگی آینده خود هستند، آنها نماینده آینده جامعه نیز هستند. بطور مثال، سرمایه گذاری روی جوانان از طریق و در قالب تسهیلات آموزشی آنها را هم اکنون و در حال حاضر تحت تأثیر قرار نمی دهد، بلکه در سراسر زندگی آنها را تحت تأثیر قرار می دهد. تمامی دانشجویانی که بر شرایط و موقعیت خود احاطه و کنترل دارند، توسط سیاستگذاران و آشنائی که روی جوانان نیز کار می کنند، به رسمیت شناخته می شوند.

طی دهه های اخیر شمار دانشجویان از هر دو جنس بویژه دانشجویان دختر همواره رو به افزایش بوده است. براساس نتایج سرشماری نفوس و مسکن ایران در سال ۱۳۸۵، حدود ۳/۶ درصد کلیه گروههای سنی ۱۸-۲۹ ساله در آن سال وارد دانشگاه ها اعم از دولتی و غیر دولتی شده اند. همینطور، براساس آمارهای ارائه شده توسط (سالنامه آماری کشور ۱۳۸۴)، تعداد دانشجویان وارد شده به مراکز دانشگاهی در آن سال به شرح زیر برآورد گردیده است:

- 1.Stereotype.
- 2.Communities.

جدول شماره ۱: تعداد دانشجویان وارد شده به دانشگاه‌های دولتی

سال	تعداد کل	مردان	زنان	نسبت جنسی
۱۳۸۵	۳۴۰۵۲۶	۱۵۴۶۶۹	۱۸۵۸۵۷	۸۳

جدول شماره ۲: تعداد دانشجویان وارد شده به دانشگاه‌های خصوصی / دانشگاه‌های آزاد اسلامی

سال	تعداد کل	مردان	زنان	نسبت جنسی
۱۳۸۵	۳۷۲۰۲۴	۱۶۷۵۷۵	۲۰۴۴۴۹	۸۲

مأخذ: سالنامه آماری کشور ۱۳۸۴، مرکز آمار ایران.

بحث:

فرهنگ جوانان یا عبارتی فرهنگ دانشجویان در سراسر جهان بیشتر باز و مترقی است. در سراسر جهان حتی بین فقیرترین جوانان و دانشجویان تلاش بر این است که به فرهنگ جهانی یا بین‌المللی به نوعی راه یابند (Massey:1998)؛ یعنی چیزی یا وضعیتی که در پوشش، وضعیت ظاهری، نحوه تغذیه و نظایر آن منعکس می‌گردد. فرهنگ جهانی معاصر به معنای همگن کردن (یکنواخت کردن) نیست، بلکه فرهنگ جوانان و دانشجویان نتیجه و محصول تعاملات محلی مختلف در نقاط مختلف است. در هر حال، رشد سریع شهرنشینی سهم عمده‌ای در تغییر ساختار خانواده، وضعیت جوانان و کیفیت زندگی دانشجویان داشته است. در حالیکه در همه جای دنیا شاخص تعداد دانشجویان با عطف به ایران طی ده‌های اخیر افزایش یافته، دوره دانشجویی نیز طولانی‌تر شده است، و در این فرآیند دانشجویان دختر بیشتری نیز وارد فضاهای دانشگاهی شده‌اند.

به هر حال، بعضی اینگونه به بحث می‌پردازند که این خود ممکن است که نیازهای اساسی دانشجویان را شناسایی کند؛ به نحوی که بتوانند زندگی سالم و همراه با نشاطی داشته

1.Homogenization

باشند، و حتی هنگامی که از دانشجویان اینگونه سؤالات پرسیده می شود، دانشجویان جوان در هر جا که باشند چنین خواسته هایی را اظهار می دارند (Hall:1976). این نیز خود حائز اهمیت است که دانشجویان جوان در اکثر نقاط ایران تحت تأثیر فرآیندهای جوانی قرار می گیرند، در حالیکه نتایج چنین تعاملاتی در همه جا یکسان نیست؛ در بسیاری موارد منتج به الگوهای مشترک تغییر در جوامع جهان سوم می گردد؛ یعنی روندهایی که به الگوهای بالاتر کیفیت زندگی منجر می گردد. نتیجه چنین حرکتی گذران اوقات بیشتری در فضاهای آموزشی، تأخیر در ازدواج، دستیابی به روش های جدید زندگی (Hall:1976)، و رشد فرهنگ مصرفی بویژه بین دانشجویان پسر می باشد.

طی چند ساله اخیر نگرانی های رو به افزایش در خصوص افزایش تعداد دانشجویان دانشگاه ها وجود داشته است. در عین حال و همزمان کاهش بودجه سرانه دانشجویی خود منجر به اثراتی در کیفیت زندگی دانشجویان شده است، که خود به عنوان مسئله عمده تحقیق مورد نظر به حساب می آید. در هر حال، مطالعات نسبتاً کمی تا به حال در خصوص تجارب دانشجویی در ایران صورت گرفته است؛ یعنی روشی که از آن طریق بتوان به بسیاری از متغیرهای مربوط به کیفیت زندگی دانشجویان در چارچوب جامعه شناسی آن پی برد. هدف از تحقیق حاضر جمع آوری اطلاعات در زمینه زندگی دانشجویان و واکنش آنها نسبت به معیارهای شخصیتی، تطبیق پذیری عمومی آنها، سطوح اضطراب و استرس بین آنها، اشتغال به کار بین آنها و نظایر آن است.

در عین حال، در این پژوهش باید توجه داشت که کیفیت زندگی هر دانشجو عمدتاً بر حسب (با توجه به) میزان انسجام و یکپارچگی فرد با فضای آکادمیک و محیط شهری تعیین می گردد؛ یعنی اینکه، دانشجویانی که بالاترین سطح "کیفیت زندگی" را دارا می باشند، از تمامی خدمات دانشگاهی بهره می گیرند، و همینطور، اینگونه دانشجویان آمیختگی و انسجام بالایی نیز با فضای خارج از دانشگاه (شهر) دارند، و بدین نحو در بسیاری از فعالیت های فوق برنامه مشارکت می نمایند. اینگونه فعالیت ها در شاخص ها و تسهیلاتی از نوع ورزش، سینما، فعالیت های فرهنگی، سیر و سفر و نظایر آن منعکس است. جهت ساخت یک نوع شاخص ترکیبی کیفیت

زندگی دانشجویان در فضای دانشگاه استفاده از " رویکرد موردی یا مدل موردی " جهت اندازه گیری موارد یاد شده مورد نیاز است؛ از این طریق می توان به اهداف مورد نظر دست یافت.

دیدگاه های نظری

این بخش از آنجا اهمیت دارد که بنیاد نظری را جهت گسترش فلسفه کیفیت زندگی، و همچنین شناخت پیدا کردن نسبت به چارچوب نظری کیفیت زندگی دانشجویان فراهم می آورد. این را نیز می بایست در نظر داشت که یک فلسفه کیفیت زندگی جدی می بایست دارای بنیاد نظری محکمی باشد. نظریه ها راه یافتن به سطح فهم و تشخیص را تسهیل می نماید، و آن خود فرد را قادر می سازد تا حوادث گذشته را تبیین نماید، و رویدادهای آتی را نیز پیش بینی نماید (Ellis:1973). در هر حال، نظریه ها حامی و توجیه کننده مفاهیم هستند، در غیر اینصورت اعتبار (پایایی) مسئله خود مورد سؤال قرار می گیرد.

اطلاعات نظری، موارد تبیین مربوط به نیازها، فواید و موارد رضایت ناشی از وضعیت دانشجویی را فراهم می آورد، و آن خود خواننده را کمک می نماید تا به این نکته پی ببرد که چگونه فلسفه فردی مناسبی را جهت راهیابی به چگونگی کیفیت زندگی بین دانشجویان در شهر تهران بتوان جستجو کرد.

"نظریه انرژی افزوده" که توسط Ellis در سال ۱۹۷۳ مطرح گردید بیانگر این است که چگونه انرژی مازاد بین دانشجویان و توسط آنها صرف می گردد. یکی از مصداق های این نظریه فرصت بازی و گذران اوقات فراغت دانشجویان است. این خود منطقی است که به دانشجویان باید اجازه داد تا درگیر فعالیتهایی گردند؛ تا از آن طریق انرژی اضافی خود را پس از نشستن در کلاس های مختلف، برای دریافت مباحث مختلف در چند روز هفته، تخلیه کنند. این تئوری بسیار به الگوهای رفتاری گذران اوقات فراغت دانشجویان با عطف ویژه به ایام آخر هفته

1. The Surplus Energy Theory.

آنها مربوط است. انواع ورزش، سیر و سفر، فعالیت های فرهنگی و نظایر آن، از جمله ابزاری به حساب می آیند، که از آن طریق انرژی اضافی را می توان تخلیه کرد.

"نظریه تفریح" منعکس کننده دیدگاه دیگری است. برخلاف نظریه انرژی افزوده (اضافی)، نظریه تفریح که توسط (Weiskopf:1982) مطرح گردید، نگاهی به انگیزه های اولیه جهت بازی و گذران اوقات فراغت به عنوان یک نیاز دارد، تا از آن طریق انرژی جدیدی را بتوان از سر گرفت یا ایجاد کرد. مثلاً، پس از چند ساعت حضور در کلاس های طاقت فرسا، سطح انرژی فرد (دانشجو) ممکن است بسیار پایین آید. بنابراین، رفتن به خانه و متعاقباً شروع به درس خواندن پس از اینگونه کلاس ها، خود در شرایط انرژی پایین بی حاصل به نظر می آید. یک فعالیت مربوط به گذران اوقات فراغت مثل دوچرخه سواری، خود موجب کسب انرژی یا ایجاد انرژی بیشتر در فرد می گردد، و آن خود انگیزه کار کردن یا مطالعه کردن هر چه مؤثرتر را در فرد (دانشجو) ایجاد می نماید.

نظریه تفریح خود ابزار انگیزشی مفیدی است جهت تشویق به مشارکت در تفریحات فعال فیزیکی. پس از ساعات طولانی کار به طور نشسته^۲ یا مطالعه بدین گونه، خستگی خود احساسی بسیار عادی به نظر می آید. مردم در یک وضعیت خسته اغلب فعالیت تفریحی "نشسته ای" را انتخاب می نمایند؛ نظیر چرت زدن یا تماشای تلویزیون و ... متأسفانه اینگونه موارد و فعالیت های گذران اوقات فراغت "نشسته" اغلب انرژی کم و بهره وری پایین را باعث می گردد. در هر حال، هنگامی که اینگونه احساسی مسلط می گردد، فعالیت جسمی ممکن است موجبات انرژی و انگیزه تجدید شده ای را فراهم آورد. بدین گونه، و براساس این نظریه انتظار می رود کیفیت زندگی دانشجویان ارتقاء یابد.

"نظریه راحت گیری" که توسط (Kraus:1984) مطرح گردید، راه دیگری است جهت بهبود بخشیدن به کیفیت زندگی دانشجویان. این نظریه ارتباط زیادی با جامعه مدرن دارد.

2.Recreation Theory.

1.Sedentary.

2.Relaxation Theory.

نظریه فوق پاسخ روشن و بلافصلی به استرس است که خود به عنوان یک مسئله عمده در جوامع عصر حاضر به حساب می‌آید. تفریح خود می‌تواند به عنوان عامل بازدارنده‌ای جهت ساخت استرس منفی با فراهم کردن شرایط جهت راحت‌گیری عمل نماید. بطور مثال یک مدیرعامل اجرایی که قادر باشد در وسط روز نوعی زنگ تفریح (Break) در قالب قدم زدن یا چند دقیقه‌شنای مختصر داشته باشد، آن خود به طور چشمگیری می‌تواند تنش فردی را که عموماً به دنبال فشار کاری طی روز ایجاد می‌گردد، کاهش دهد. این خود می‌تواند به شرایط پُرکار و پُر فشار دانشجویان نیز تعمیم داده شود.

نظریه راحت‌گیری توجیه مطلوبی در خصوص اشکال فعالیت‌های تفریحی علاوه بر بازی، ورزش‌های مختلف و نظایر آن ارائه می‌دهد. مجموعاً نظریه راحت‌گیری در خصوص بسیاری از فعالیت‌های تفریحی اعمال نمی‌گردد (کاربرد ندارد). بنابراین، بعضی از اشکال تفریحی (تفریحات گوناگون) مورد حمایت این نظریه قرار می‌گیرند، در حالیکه بسیاری دیگر با این نظریه همخوانی ندارند. مثلاً، یک کار پُراسترس مثل "جراح قلب" که در فاصله کاری خود (Break)، ممکن است حتی در یک دور تنیس مختصر، با اضطراب و استرس بالایی روبرو گردد؛ صرفاً به خاطر امتیازهای از دست داده، و یا سایر اشکالات فنی مربوط به بازی و غیره. اینگونه ممکن است نتیجه گرفت که این نظریه در حد وسیعی به ارتقاء کیفیت زندگی دانشجویان کمک می‌نماید.

"نظریه جبران"^{۱۱} همینطور توسط (Weiskopf:1982)، مطرح گردید. هدف از این نظریه ارتقاء پویایی و فعال بودن با تأکید خاص بر دانشجویان است. آن خود به رفتار مربوط به گذران اوقات فراغت مربوط می‌گردد که به وسیله میل به برطرف کردن نیازهایی تحت تأثیر قرار می‌گیرد که در طول کار یا سایر فعالیت‌ها برطرف نگردیده است. به عنوان مثال، یک کارگر در یک کار کم تقاضا یا غیر رقابتی (مثل کار منشی‌گری) ممکن است احتمالاً به دنبال فعالیت‌های تفریحی (گذران اوقات فراغت) رقابتی مثل بسیاری از ورزش‌ها باشد. همینطور، یک دانشجوی رشته‌ای کم تقاضا ممکن است بیشتر میل به اشتغال در آن نوع ورزشی داشته باشد که بیشتر

1. Compensation Theory.

آرامبخش (Relaxing) باشد، تا از آن طریق کمبودهای وجود آمده خود را جبران نماید. این نظریه مبین این است که دانشجویان می توانند کیفیت زندگی خود را افزایش داده و از شرایط موجود خود رضایت بیشتری حاصل نمایند.

"نظریه یادگیری" (میلار^۱: 1968) نیز اینگونه مطرح می نماید (فرض می کند) که اکثر مهارت ها آموختنی هستند، و آن خود با آن دسته که موروثی هستند، متفاوت است. براساس این نظریه، دانشجویان انگیزه یادگیری را مشروط بر اینکه دل بستگی کافی وجود داشته باشد، فرا می گیرند. در حالیکه کودکان مهارت های اجتماعی را فرا می گیرند، دانشجویان جوان یادگیری تخصص ها را در طول دوره های تحصیل خود دنبال می نمایند. روی هم رفته یادگیری و بازی در دوره کودکی به عنوان تجاربی منظور می گردند که به یک نوع رشد هوشی^۳ منجر می گردد. نظریه یادگیری به عنوان یادآورنده ای عمل می نماید که آموزش و کار رسمی به عنوان تنها فرصت های یادگیری نمی توانند عمل کنند. از اینرو، فعالیت تفریحی خود همچنین می تواند تجارب یادگیری مؤثری را ایجاد یا فراهم نماید.

گرنی (Gorney:1978) در سال ۱۹۷۶ بیان می دارد که در یک جامعه هماهنگ مردم نیاز به یادگیری تعاون بیشتر و رفتارهای رقابتی کمتر از طریق بازی و ورزش دارند. بنابراین، نظریه یادگیری می تواند به کار گرفته شود تا مجموعه ای از فعالیت های تفریحی را تبیین یا توجیه نماید، اما مطمئناً نه تمامی فعالیت ها را. از اینرو، وضعیت دانشجویی به طور موفقیت آمیزی در شرایط یک جامعه سالم و موفق، می تواند حاصل آید.

براساس آنچه که مطرح گردید دانشجویانی که طی تحصیل خود بیشتر خسته و غیرعادی هستند، خود را تا حد زیادی به لحاظ سلامت جسمی و فکری در حد پایین تری درجه بندی

می نمایند. بنابراین، آگاهی از نیازها در شرایطی می تواند از طریق گذران اوقات فراغت عملی و

2.Learning Theory.

3.Millar.

1.Intelligence.

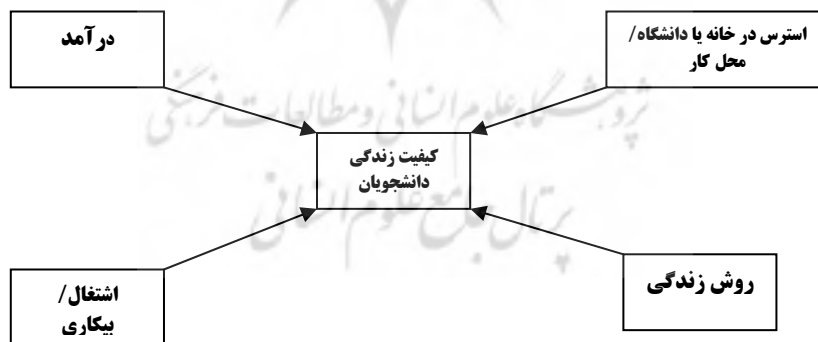
انجام گردد، که خود بتواند از موارد زیادی از رفتارهای منفی پیشگیری به عمل آورد، و آن خود دانشجویان را وادار می‌کند به اینکه سالم و شاداب تر باشند، و کم تر مغموم و خسته (Weissinger:1994). بنابراین، اگر و در شرایطی که نیازها برطرف گردند، و موارد رضایت حاصل آید (Millar:1968)، در چنین شرایطی کیفیت بالاتر زندگی در جامعه دانشجویی دست یافتنی است.

درضمن، یک فضای دانشجویی موفق در شرایطی دست یافتنی است که وضعیت روانی، فضای فیزیکی، محیط اجتماعی و شرایطی از این دست، همگی فراهم آیند. با دستیابی به شرایط یاد شده، کیفیت زندگی دانشجویی را می‌توان اعتلاء بخشید.

روش تحقیق:

شیوه به کار گرفته شده جهت انجام این تحقیق به خاطر طبیعت موضوع، از نوع ترکیبی، و مشتمل بر روشهای نظری و عملی است. گرچه وضعیت دانشجویی (دانشجو بودن) عمدتاً در یک جامعه مدنی و شهری قابل مشاهده است، در عین حال، مطالعات زیادی روی این مسئله در ایران انجام نشده است. پروژه حاضر دربرگیرنده دانشجویان از هر دو جنس می باشد که در دانشگاه های دولتی در شهر تهران مشغول به تحصیل هستند. براساس فرضیه اصلی: "توسعه موجد بهبود کیفیت زندگی است"، مجموعه ای از سؤالات مربوط به مسئله مورد نظر انتخاب، و به دنبال آن پرسشنامه ای متناسب طراحی گردید. قبل از انجام بخش عملی، تحقیقات نظری لازم انجام شد؛ و بدین گونه ادبیات مورد نظر جستجو و تدوین گردید. پس از تحقیق نظری، حدود پانصد پرسشنامه در جامعه آماری و بین دانشجویان از دانشگاههای دولتی مختلف در شهر تهران تکمیل و نهایتاً ۴۸۷ پرسشنامه استخراج و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

در بخش عملی دانشجویان از هر دو جنس دختر و پسر در گروه های سنی ۱۸-۲۹ ساله که تصادفی انتخاب شده بودند، مورد مراجعه قرار گرفتند. در حالیکه امکان انعکاس کامل ۶۲ جدول استخراج شده، وجود نداشت، تعدادی از آنها در قالب "جداول خلاصه شده" منعکس گردیده اند.

نمودار شماره ۱: عوامل عمده مؤثر بر کیفیت زندگی دانشجویان

یافته ها: در این بخش، پژوهشگر در قالب جداولی خلاصه شده به انعکاس داده های جمع آوری شده و فرآوری شده، پس از مرحله عملی تحقیق پرداخته است.

در جدول شماره ۳ تعداد کل دانشجویان نمونه در تحقیق به تفکیک جنس و گروه های سنی آورده شده است و همچنین در ادامه کلیه یافته های تحقیق در قالب جداول خلاصه^۱ برحسب مقاطع تحصیلی، سرگرمی ها، احساس رضایت، احساس نگرانی، گذران بهترین ساعات روز، هزینه، مراات زندگی، مسافرت، نابرابرهای اجتماعی و آزادی در انتخاب همسر را با تاکید بر جنس و بر حسب تعداد و درصد آورده ایم. با توجه به درصدهای حاصل شده از یافته های تحقیق در هر یک از عناوین ذکر شده در بالا می توان درصد وقوع هر کدام از موارد بالا را به خوبی مشاهده نمود.

جدول شماره ۳: طبقه بندی دانشجویان بر حسب سن و جنس (تعداد/درصد)

سن	کل		پسر		دختر	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل	۴۸۷	۱۰۰/۰۰	۱۸۹	۳۸/۸۱	۲۹۸	۶۱/۱۹
۱۸ ساله	۷	۱/۴۴	۱	۰/۲۱	۶	۱/۲۳
۱۹ ساله	۳۳	۶/۷۸	۱۲	۲/۴۶	۲۱	۴/۳۱
۲۰ ساله	۶۹	۱۴/۱۷	۲۱	۴/۳۱	۴۸	۹/۸۶
۲۱ ساله	۷۴	۱۵/۲۰	۲۲	۴/۵۲	۵۲	۱۰/۶۸
۲۲ ساله	۵۹	۱۲/۱۱	۱۱	۲/۲۶	۴۸	۹/۸۶
۲۳ ساله	۶۸	۱۳/۹۶	۱۸	۳/۷۰	۵۰	۱۰/۲۷
۲۴ ساله	۵۶	۱۱/۵۰	۲۹	۵/۹۵	۲۷	۵/۵۴
۲۵ ساله	۵۰	۱۰/۲۷	۲۵	۵/۱۳	۲۵	۵/۱۳
۲۶ ساله	۱۶	۳/۲۹	۱۳	۲/۶۷	۳	۰/۶۲
۲۷ ساله	۲۳	۴/۷۲	۱۶	۳/۲۹	۷	۱/۴۴
۲۸ ساله	۱۶	۳/۲۹	۸	۱/۶۴	۸	۱/۶۴
۲۹ ساله	۱۶	۳/۲۹	۱۳	۲/۶۷	۳	۰/۶۲

- صرفاً به خاطر صرفه جویی در فضای صفحات، جداول این تحقیق تنها به صورت سرجمع ها و ستون اول جداول منظور شده است.

جدول خلاصه شده:

دانشجویان پسر بر حسب مقطع تحصیلی و سرگرمی های آخر هفته (تعداد/درصد)

سرگرمی ها	کل		دیدن فامیل		رفتن به رستوران		رفتن به سینما		سایر	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
مقطع تحصیلی	۱۸۹	۱۰۰/۰۰	۳۱	۱۶/۴۰	۲۳	۱۲/۱۷	۱۱	۵/۸۲	۱۲۴	۶۱/۶۵
کل	۱۸۹	۱۰۰/۰۰	۳۱	۱۶/۴۰	۲۳	۱۲/۱۷	۱۱	۵/۸۲	۱۲۴	۶۱/۶۵
لیسانس	۱۵۵	۸۲/۰۱	۲۳	۱۲/۱۷	۲۱	۱۱/۱۱	۹	۴/۷۶	۱۰۲	۵۳/۹۷
فوق لیسانس	۳۴	۱۷/۹۹	۸	۴/۲۳	۲	۱/۰۶	۲	۱/۰۶	۲۲	۱۱/۶۴

جدول خلاصه شده:

دانشجویان دختر بر حسب مقطع تحصیلی و سرگرمی های آخر هفته (تعداد/درصد)

سرگرمی تحصیلات	کل		انجام کار معوقه		دیدن دوستان و ...		رفتن به سینما		سایر	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل	۲۹۸	۱۰۰/۰۰	۱۴۱	۴۷/۳۲	۶۳	۲۱/۱۴	۱۷	۵/۷۰	۷۷	۲۵/۸۴
لیسانس	۲۷۹	۹۳/۶۲	۱۲۹	۴۳/۲۹	۶۲	۲۰/۸۱	۱۵	۵/۰۳	۷۴	۲۴/۵۰
فوق لیسانس	۱۹	۶/۳۸	۱۲	۴/۰۳	۱	۰/۳۴	۲	۰/۶۷	۴	۱/۳۴

جدول خلاصه شده:

دانشجویان پسر بر حسب احساس سرور، رضایت و خوشحالی در زندگی روزانه (تعداد/درصد)

احساس سرور	کل		زیاد		تا اندازه ای		کم		اصلاً	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل	۱۸۹	۱۰۰/۰۰	۴۹	۲۵/۹۳	۱۰۹	۵۷/۶۷	۲۶	۱۳/۷۶	۵	۲/۶۵

۴) جدول خلاصه شده:

دانشجویان دختر بر حسب احساس سرور، رضایت و خوشحالی در زندگی روزانه (تعداد/درصد)

احساس سرور	کل		زیاد		تا اندازه ای		کم		اصلاً	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل	۲۹۸	۱۰۰/۰۰	۸۱	۲۷/۱۸	۱۶۰	۵۳/۶۹	۴۰	۱۳/۴۲	۱۷	۵/۷۰

۵) جدول خلاصه شده:

دانشجویان پسر بر حسب احساس نگرانی، استرس و ... در زندگی روزانه (تعداد/درصد)

احساس نگرانی	کل		زیاد		تا اندازه ای		کم		اصلاً	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل	۱۸۹	۱۰۰/۰۰	۴۹	۲۵/۹۳	۸۳	۴۳/۹۲	۴۸	۲۵/۴۰	۹	۴/۷۶

۶) جدول خلاصه شده:

دانشجویان دختر بر حسب احساس نگرانی، استرس و ... در زندگی روزانه (تعداد/درصد)

احساس نگرانی	کل		زیاد		تا اندازه ای		کم		اصلاً	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل	۲۹۸	۱۰۰/۰۰	۷۲	۲۴/۱۶	۱۴۳	۴۷/۹۹	۷۷	۲۵/۸۴	۶	۲/۰۱

جدول خلاصه شده:

دانشجویان پسر بر حسب گذران بهترین ساعات روز آنها (تعداد/درصد)

بهترین ساعات	کل		در دانشگاه		در خانواده		در محل کار	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل	۱۸۹	۱۰۰	۷۷	۴۰,۷۴	۷۵	۳۹,۶۸	۳۷	۱۹,۵۸

جدول خلاصه شده:

دانشجویان دختر بر حسب گذران بهترین ساعات روز آنها (تعداد/درصد)

بهترین ساعات	کل		در دانشگاه		در خانواده		در محل کار	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل	۲۹۸	۱۰۰/۰۰	۱۳۰	۴۳/۶۲	۱۵۲	۵۱/۰۱	۱۶	۵/۳۷

جدول خلاصه شده:

دانشجویان پسر بر حسب بیشترین هزینه های آنها در ماه (تعداد/درصد)

هزینه	کل		تغذیه		خرج تحصیل		حمل و نقل		لباس		تفریحات	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل	۱۸۹	۱۰۰/۰۰	۲۵	۱۳/۲۳	۹۹	۵۲/۳۸	۳۹	۲۰/۶۳	۷	۳/۷۰	۱۹	۱۰/۰۵

جدول خلاصه شده:

دانشجویان دختر بر حسب بیشترین هزینه های آنها در ماه (تعداد/درصد)

هزینه	کل		تغذیه		خرج تحصیل		حمل و نقل		لباس		تفریحات	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل	۲۹۸	۱۰۰/۰۰	۴۲	۱۴/۰۹	۱۴۱	۴۷/۳۲	۶۷	۲۲/۴۸	۲۶	۸/۷۲	۲۲	۷/۳۸

جدول خلاصه شده: (۱۱)

دانشجویان پسر بر حسب مراتب زندگی آنها (تعداد/درصد)

مراتب زندگی	کل		ازدواج		امور تحصیلی		درآمد		چالش با خانواده	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل	۱۸۹	۱۰۰/۰۰	۳۰	۱۵/۸۷	۴۷	۲۴/۸۷	۹۳	۴۹/۲۱	۱۹	۱۰/۰۵

جدول خلاصه شده: (۱۲)

دانشجویان دختر بر حسب مراتب زندگی آنها (تعداد/درصد)

مراتب زندگی	کل		ازدواج		امور تحصیلی		درآمد		چالش با خانواده	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل	۲۹۸	۱۰۰/۰۰	۵۴	۱۸/۱۲	۱۲۵	۴۱/۹۵	۸۳	۲۷/۸۵	۳۶	۱۲/۰۸

جدول خلاصه شده: (۱۳)

دانشجویان پسر بر حسب مسافرت های تفریحی آنها در سال (تعداد/درصد)

مسافرت	کل		مرتب ۱		مرتب ۲		مرتب ۳ یا بیشتر		اصلاً	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل	۱۸۹	۱۰۰	۶۱	۳۲/۲۸	۵۴	۲۸/۵۷	۴۸	۲۵/۴۰	۲۶	۱۳/۷۶

جدول خلاصه شده: (۱۴)

دانشجویان دختر بر حسب مسافرت های تفریحی آنها در سال (تعداد/درصد)

مسافرت	کل		مرتب ۱		مرتب ۲		مرتب ۳ یا بیشتر		اصلاً	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل	۲۹۸	۱۰۰/۰۰	۱۲۰	۴۰/۲۷	۸۴	۲۸/۱۹	۶۲	۲۰/۸۱	۳۲	۱۰/۷۴

جدول خلاصه شده: (۱۵)

دانشجویان پسر بر حسب منشأ نابرابری های اجتماعی آنها (تعداد/درصد)

شاخص اجتماعی	کل		آموزش		اشتغال		ثروت		هرسه	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل	۱۸۹	۱۰۰/۰۰	۸	۴/۲۳	۳۰	۱۵/۸۷	۳۴	۱۷/۹۹	۱۱۷	۶۱/۹۰

جدول خلاصه شده: (۱۶)

دانشجویان دختر بر حسب منشأ نابرابری های اجتماعی آنها (تعداد/درصد)

شاخص اجتماعی	کل		آموزش		اشتغال		ثروت		هرسه	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل	۲۹۸	۱۰۰/۰۰	۱۱	۳/۶۹	۳۸	۱۲/۷۵	۳۶	۱۲/۰۸	۲۱۳	۷۱/۴۸

جدول خلاصه شده: (۱۷)

دانشجویان پسر بر حسب آزادی آنها در انتخاب همسر (تعداد/درصد)

آزادی در انتخاب همسر	کل		زیاد		تا اندازه ای		کم		اصلاً	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل	۱۸۹	۱۰۰/۰۰	۱۱۴	۶۰/۳۲	۵۹	۳۱/۲۲	۱۳	۶/۸۸	۳	۱/۵۹

جدول خلاصه شده: (۱۸)

دانشجویان دختر بر حسب آزادی آنها در انتخاب همسر (تعداد/درصد)

آزادی در انتخاب همسر	کل		زیاد		تا اندازه ای		کم		اصلاً	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کل	۲۹۸	۱۰۰/۰۰	۱۶۸	۵۶/۳۸	۱۱۵	۳۸/۵۹	۱۴	۴/۷۰	۱	۰/۳۴

نتیجه‌گیری:

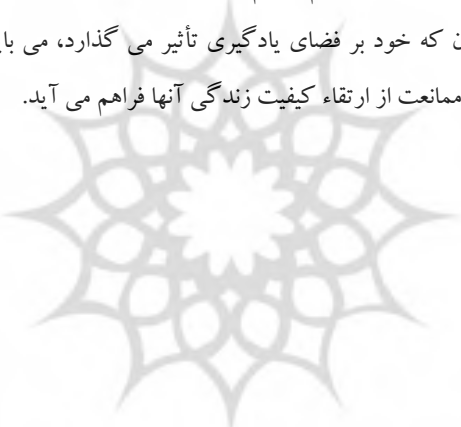
زندگی دانشجویان و کیفیت زندگی آنها از طریق اینگونه قالب‌های مطرح شده شکل گرفته و تعیین می‌گردد؛ متغیرهایی چون خانواده، دوستان (همسالان)، کیفیت مؤسسات آموزشی آنها و ... در این فرآیند یا شکل‌گیری نقش دارند. همینطور، شرایط محلی رو به تغییر و رابطه بین نسل‌ها بطور وسیعی بر کیفیت زندگی دانشجویان تأثیر دارد. هر چه روند توسعه در یک جامعه بیشتر صورت گیرد، کیفیت زندگی دانشجویان در آن جامعه سریع‌تر افزایش می‌یابد. در پاسخ به فرآیند جهانی شدن، دانشجویان جوان هویت و فرهنگ جوانی جدیدتری را ایجاد می‌نمایند، و آن خود لزوماً به نقاط مسکونی آنها (محل زندگی آنها) پیوند ندارد؛ یعنی تمامی این فرآیند کیفیت زندگی جدیدی را بین دانشجویان ایجاد می‌نماید.

همینطور، مجموعه‌ای از فرآیندها مشتمل بر شهرنشینی، مهاجرت، تعلیم و تربیت، صنعتی شدن و ارتباطات جهانی هر یک در جای خود، و بطور کلی تماماً در تغییر کیفیت زندگی دانشجویان سهمی ادا کرده‌اند (به این تغییر کمک کرده‌اند). جوانان و دانشجویانی که معمولاً از جوامع مختلف و زمینه‌های فرهنگی مختلف می‌آیند، دارای هویت‌های مختلف هستند. در عین حال، اینگونه می‌توان نتیجه گرفت که دانشجویان وسیعاً نماینده آینده هستند. بعبارت دیگر، سرمایه‌گذاری روی دانشجویان نه فقط کیفیت زندگی آنها را در حال حاضر تحت تأثیر قرار می‌دهد، بلکه آن خود در حد وسیعی به بهبود کیفیت زندگی نسل‌های بعد به اشکال مختلف کمک می‌کند. یافته‌ها و اطلاعات گوناگون همانطور که در جداول مختلف منعکس گردیده است، نشان‌دهنده تصویری روشن از روش زندگی این جمعیت رو به افزایش در شهر تهران است؛ یعنی آنچه که می‌تواند برای سایر نقاط کشور نیز مطرح باشد. درآمد، به عنوان یک شاخص تعیین‌کننده زندگی، در نمونه‌های آماری این تحقیق در حد بالایی نیست. نظریه‌ها و مفاهیم مختلف ارائه شده در این تحقیق خود به گونه‌ای زمینه را فراهم می‌نماید، تا از آن طریق بتوان برطرف کردن نیازها، دستیابی به منافع و ارضاء خواسته‌ها را به حداکثر آن رساند؛ یعنی کانالی که از آن

1. Community

طریق کیفیت زندگی دانشجویان را می توان بهبود بخشید. یکی از نکات مهم بدست آمده در این پژوهش عبارت است از افزایش تعداد دانشجویان در شهر تهران، و بطور کلی در ایران؛ و آن خود ضمانتی است جهت بهبود و کیفیت زندگی در نسل کنونی؛ و شاخص مهمی است که کاهش در میزان کل باروری^۱ "TFR" را بین زوج های جوان در ایران کنونی و در ابتدای قرن بیست و یکم به دنبال می آورد. اینگونه بهبود خود بعنوان تضمینی برای نسل آینده نیز عمل می کند.

در ضمن، دوره دانشجویی^۲ موفق در شرایطی می تواند ادامه داشته، و اثرات خود را بر جای گذارد، که رفتار همراه با تعاون و همکاری وجود داشته باشد؛ یعنی در شرایطی که زمینه های لازم در یک جامعه هماهنگ و سالم فراهم باشد. همینطور، توجه خاص نسبت به هرگونه سوء استفاده از دانشجویان که خود بر فضای یادگیری تأثیر می گذارد، می بایست مبذول داشت؛ در غیراینصورت، زمینه ممانعت از ارتقاء کیفیت زندگی آنها فراهم می آید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1.Total Fertility Rate.
2.Studentship.

منابع:

- Aitken, S.C., 2001, Geographies of Young People: The Morally Contested Spaces of Identity, London, Routledge.
- Boyden, J. and Ennew, J., 1997, Children in Focus: A Manual for Participatory Research with Children, Stockholm, Radda Barnen.
- Castells, M., 1996, The Rise of the Network Society, Cambridge, Mass, Blackwell.
- Collard, D., 2003, Research on Well-being: Some Advice from Jeremy Bentham, Working Paper 2, in Developing Countries.
- Ellis, M.J., 1973, Why People Play, Englewood Cliffs, NJ: Princeton-Hall.
- Gorney, R., 1976, Human Aggression, in T.T Craig (ed.), The Humanistic and Mental Health Aspects of Sports, Exercise and Recreation (PP.37-42), Chicago, American Medical Association.
- Hall, S. and Jefferson, T., 1976, Resistance Through Rituals, London, Hutchinson.
- Kraus, R.G., 1984, Recreation and Leisure in Modern Society (Third Edition), Glenview, IL: Scott, Foresman.
- Malone, K., 2001, "Children, Youth and Sustainable Cities", Local Environments, 6: 5-12.
- Massey, D., 1998, "The Spatial Construction of the Youth Cultures", in Skelton, T. and Valentin, G. (eds.), Cool Places: Geographies of Youth Cultures, London, Routledge.
- Millar, S., 1968. The Psychology of Play, New York, Van Nostrand Rheinhold.
- Ritzer, G., 1993, The McDonaldization of Society, Thousands Oakes, Pine Forge Press.
- Stephens, S., 1994, "Children & Environment: Local Worlds and Global Connections; Childhood: 2: 1-210.
- Veblen, T., 1899, The theory of the Leisure Class, Mentor, 1953.
- Weiskopf, D., 1982, Recreation and Leisure: Improving the Quality of Life, Boston, Allyn and Bacon.
- Weissinger, E., 1994, Recent Studies about Boredom During Free Time, Parks and Recreation, 29 (3), 30-34.

- Welti, C., 2002, Adolescents in Latin America: "Facing the Future with Skepticism", in Brown, B.B., Larson, R.W, and Saraswathi, T.S., (eds), The World's Youth: Adolescence in Eight Regions of the Globe, Cambridge: Cambridge University Press, PP.276-307.
- گزیده نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵، مرکز آمار ایران.
- سالنامه آماری کشور ۱۳۸۴، مرکز آمار ایران.

